

Relatywizm etyczny

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Fryderyk Nietzsche, *Poza dobrem i złem*, par. 260, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, tłum. K. Krzemieniowa, Warszawa 1988.
- John Stuart Mill, *Utylitaryzm*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. M. Ossowska, Warszawa 1988.
- Fryderyk Nietzsche, *Poza dobrem i złem*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, tłum. K. Krzemieniowa, Warszawa 1988.
- John Stuart Mill, *Utylitaryzm*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. Maria Ossowska, Warszawa 1988.

Źródło: dostępny w internecie: Pixabay, domena publiczna.

Czy wartości moralne są względne, czy bezwzględne? Czy wartość tych samych działań, ich intencji, motywów, skutków zmienia się w zależności od warunków działania, otoczenia, kultury, czasu lub miejsca albo też od jego skutków? Czy wartość ta jest subiektywna – czy zależy w szczególności od osób działających lub oceniających? Czy nakazy moralne są względne i subiektywne, czy absolutne i obiektywne? To pytania, na które odpowiedzi sytuują nas po jednej ze stron obciążonego długą filozoficzną tradycją sporu – pomiędzy relatywizmem i absolutyzmem etycznym.

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcia względności / bezwzględności (absolutności) oraz subiektywności / obiektywności wartości i norm etycznych.
- Omówisz podstawowe założenia relatywizmu etycznego i ich uzasadnienie.
- Dokonasz analizy subiektywizmu i relatywizmu etycznego Nietzschego.

- Zrozumiesz, w jaki sposób relatywizm konsekwencjalistyczny łączy się z pojęciem utylitaryzmu.

Przeczytaj

Relatywizm i absolutyzm etyczny. Relatywizm kulturowy

Relatywizm etyczny to pogląd, który uznaje, że wartości moralne ludzkich działań (a także ich intencji, motywów, skutków) oraz norm działania są względne. Zgodnie z tym przekonaniem to samo działanie może mieć różną wartość etyczną. Wartość ta zależy od intencji (celów), motywów, skutków lub warunków działania albo też od samego działającego.

Inaczej przedstawia to **absolutyzm etyczny**. Zgodnie z tym poglądem wartość etyczna czynu (a także jego intencji, motywów, skutków) oraz norm moralnych mieści się w nich samych i jest bezwzględna – nie zależy od niczego, a w szczególności od działającej osoby, jej intencji, motywu, skutków czy warunków działania.

Dzięki ustaleniom antropologii kulturowej (nauki o kulturze) wiemy dziś, że różne kultury w różny, **subiektywny** sposób oceniają pod względem etycznym te same postawy, działania czy normy. Przykładem takich różnic jest np. określenie etycznej wartości wielożeństwa czy ataku samobójczego. W jednych kulturach są one dozwolone, a nawet uznawane za wartościowe, w innych – przeciwnie. Wartości moralne są bowiem przedmiotem ocen, dla których kryteria, utrwalone tradycją, określane są w każdej społeczności, niezależnie od innych kultur.

Absolutyści twierdzą jednak, że bez względu na różnice w ocenach etycznych pomiędzy kulturami to, czy dane działanie lub norma są wartościowe, zależy tylko od nich samych. Krytycy tego stanowiska uważają z kolei, że takie rozstrzygnięcie dokonuje się zawsze z perspektywy jakiejś kultury i jeśli ktoś twierdzi, że np. wartości chrześcijańskie są uniwersalne, to narzuca innym oceny zdeterminowane przez własną przynależność kulturową. Dlatego antropologia kulturowa proponuje postawę relatywizmu kulturowego – uznania równoprawności wszystkich kultur w kształtowaniu swych systemów wartości (zwłaszcza etycznych) i uznania, że wartości (zwłaszcza etyczne) są względne – zależne od danej kultury.

Inną postacią absolutyzmu jest uniwersalizm – przekonanie, że pewne wartości lub normy są bezwzględne w związku z ich wywiedzeniem z ludzkiego rozumu i usankcjonowaniem przez ludzkość. Przykładem takich **uniwersalnych** podstaw oceny **wartości etycznych** mają być dokumenty opracowane przez organizacje

międzynarodowe, np. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ. Krytycy tego stanowiska zwracają jednak uwagę na to, że kryteria zawarte w tym dokumencie zostały wypracowane w kulturze śródziemnomorskiej i nawet w obrębie tej kultury tym samym działaniom przypisywane są różne wartości moralne (np. kara śmierci, aborcja, eutanazja, tortury).

Na ilustracji: państwa – strony *Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Obecnie podpisało się pod nią 47 państw.

Źródło: Cj73, 13.07.2010 r., Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Relatywizm konsekwencjalistyczny

Epikur uczył, że wartość etyczną ma wszystko to, co daje człowiekowi szczęście, a ponieważ szczęście to brak cierpień, wartość taką mają działania, które zaspokajają ludzkie potrzeby i nie przynoszą ludziom bólu psychicznego lub fizycznego (patrz materiał: „[Epikureizm i stoicyzm jako dwa paradygmaty etyki](#)”). Dlatego dążenie do zaspokojeniu głodu ma wartość, a uctowanie, gdy jesteśmy syci, jej nie ma. Wartość czynu, zgodnie z takimi przekonaniami, jest zatem względna – zależna od jej celu (intencji) oraz skutku. Relatywizm taki ma charakter teleologiczny (celowościowy), inaczej: **konsekwencjalistyczny**. Ten sam czyn, zgodnie z tą postacią relatywizmu etycznego, może mieć różną wartość w zależności od jego następstw (konsekwencji).

Inną postać konsekwencjalizmu reprezentował powstały w XIX w. w Anglii **utilitaryzm**. Zgodnie z tym systemem etycznym wartość mają takie działania, które przynoszą ludziom i innym istotom żywym szczęście. O wartości czynu decyduje zatem użyteczność jego skutków. Im więcej szczęścia daje w efekcie jakieś działanie, tym większą ma ono wartość etyczną. Twórca tego kierunku w etyce, John Stuart Mill, pisał:

☞ **John Stuart Mill**

Utilitaryzm

Nauka, która przyjmuje jako podstawę moralności użyteczność, czyli zasadę największego szczęścia, głosi, że czyny są dobre, jeżeli przyczyniają się do szczęścia, złe, jeżeli przyczyniają się do czegoś przeciwnego. Przez szczęście rozumie się przyjemność i brak cierpienia; przez nieszczęście – cierpienie i brak przyjemności.

Ażeby przedstawić jasno kryterium moralne sformułowane przez tę teorię, wiele należałoby jeszcze powiedzieć, a zwłaszcza, co się rozumie przez przyjemność i przykrość i na ile tę sprawę można zostawić jako otwartą. Te dodatkowe wyjaśnienia jednak nie wpływają na teorię życia, na której opiera się ta teoria moralności, mianowicie na teorię głoszącą, że przyjemność i brak cierpienia są jedynymi rzeczami pożądanymi jako cele i że wszystko, co pożądane (a jest tego równie dużo w systemie utylitarystycznym jak w każdym innym) jest pożądane bądź dlatego, że samo jest przyjemne, bądź dlatego, że stanowi środek zapewniania przyjemności i zapobiegania cierpieniu. [...]

Gdyby mnie ktoś pytał, co rozumiem przez różnicę jakości w przyjemnościach, albo, co czyni jedną przyjemność – jako przyjemność – bardziej wartościową od innych, przy wyłączeniu różnic ilościowych, jedna tylko odpowiedź wydaje mi się możliwa. Jeżeli z dwóch przyjemności jedną wybierają bez wahania wszyscy albo prawie wszyscy, którzy znają z osobistego doświadczenia obie, a nie dokonują wyboru pod naporem żadnych moralnych zobowiązań – to ta właśnie jest bardziej pożądana. Jeżeli jedną z tych przyjemności ci, którzy należycie znają obie, przedkładają nad drugą tak dalece, że wolą ją, chociaż wiedzą, że pogoń za nią będzie połączona z większym niedosytem, przy czym nie zrezygnowaliby z niej dla największej z możliwych do przeżycia dawek drugiej, to mamy prawo uznać wyższość jakościową wybranej przyjemności, tak bardzo przeważającej jakością ilość drugiej, że ilość ta, w tym zestawieniu, traci znaczenie.

Źródło: John Stuart Mill, *Utylitaryzm*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. M. Ossowska, Warszawa 1988, s. 296–297.

Relatywizm elitarystyczny

Inną postacią relatywizmu moralnego jest uznanie, że wartość czynu jest zależna od działającej osoby. Zgodnie z tym przekonaniem są ludzie, których działania mają wartość ze względu na nich, na ich szlachetność, godność, rodowód. Ich status nadaje zatem wartość ich czynom. Wedle tego poglądu istnieją zarazem tacy ludzie, których działania, ze względu

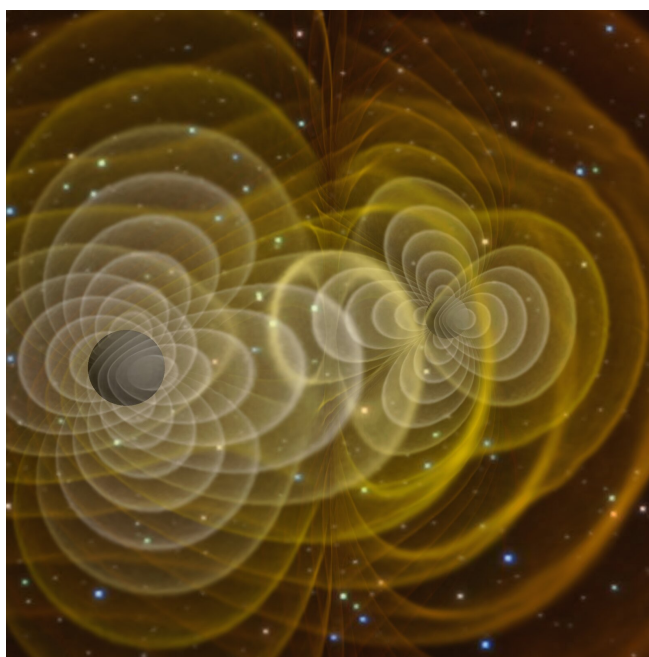
na niską pozycję społeczną działających, wartości nie mają. Są to przekonania elitarystyczne, uznające, że przynależność do pewnej grupy ludzi (społecznych elit, arystokracji, duchowieństwa) przesądza o wartości ich czynów. Są oni niejako etyczni z natury. Skrajną postać tych przekonań przedstawił Fryderyk Nietzsche, który inne wartości moralne przypisywał działaniom „nadludzi”, a inne pozostałej części ludzkości. Twierdził on, że istnieje moralność „panów” i „niewolników”. W tych systemach moralnych te same działania, intencje, motyw czy skutki działania, a także normy etyczne, mają różną wartość. Pisał Nietzsche:

((Fryderyk Nietzsche

Poza dobrem i złem, par.

260

Istnieje moralność panów i niewolników; dodam od razu, że we wszystkich wyższych i mieszanych kulturach napotkać można również próby łączenia obydwu form, jeszcze częściej ich pomieszania, a zarazem i obopólny brak zrozumienia, a czasami nieprzejednane istnienie obok siebie – nawet w tym samym człowieku, wewnątrz jednej duszy. [...]. Określenie wartości moralnych zawsze wiąże się z człowiekiem, a dopiero pośrednio i później z działaniem, i dlatego grubo błąd popełniają historycy moralności, jeśli biorą za punkt wyjścia pytanie „dlaczego sławiono działanie litościwe?” Człowiek szlachetnego pokroju odczuwa siebie jako miarę wartości, nie uważa za konieczne szukać aprobaty, sądzi według zasady „co przynosi mi szkodę, jest samo w sobie szkodliwe”, ma świadomość tego, że to on jest tym, co w ogóle nadaje godność rzeczom, że jest wartościotwórczy. [...] Inaczej ma się rzecz z drugim typem

Popularność relatywizmu etycznego od 2. połowy XIX w. zbiega się z powstaniem relatywistycznych koncepcji w fizyce. Na początku XX w. Albert Einstein ogłasza swoją teorię względności, obalającą dotychczasowy, absolutystyczny model fizyki Isaaca Newtona. Podobnie relatywizm etyczny, zwłaszcza relatywizm kulturowy, podważa absolutystyczne, religijne teorie etyczne.

Źródło: Henze, NASA, Wikimedia Commons, domena publiczna.

moralności, moralnością niewolników. Załóżmy, że moralizują pobici, uciskani, cierpiący, znużeni, pozbawieni wolności i samoświadomości: cóż będzie stanowić wspólny mianownik ich wartościowania moralnego? Prawdopodobnie dojdzie do głosu pesymistyczna podejrzliwość w stosunku do całej sytuacji człowieka, być może potępienie człowieka wraz z jego sytuacją. Spojrzenie niewolnika jest nieprzychylnie dla cnót możnego i żywi on sceptycyzm i nieufność, jest subtelny w nieufności wobec wszelkiego „dobra”, które tam darzy się szacunkiem, chciałby sam siebie przekonać, że tam nawet szczęście nie jest autentyczne. Wydobywa natomiast i oświeśla właściwości, które czynią znośniejszą egzystencję cierpiących: tu ceni się wysoko współczucie, uczynną pomocną dłoń, gorące serce, cierpliwość, pilność, pokorę, serdeczność – są to bowiem niezwykle pożyteczne cechy i niemal jedyne środki pozwalające sprostać naporowi życia. Moralność niewolnicza jest w istocie moralnością służącą użyteczności.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Poza dobrem i złem*, par. 260, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, tłum. K. Krzemieniowa, Warszawa 1988, s. 334–335.

Słownik

absolutyzm etyczny

(łac. *absolutus* – zupełny, całkowity) przekonanie, że wartości etyczne działań lub norm działania są bezwzględne i nie zależą od intencji, motywów, skutków, warunków czy podmiotów działania

konsekwencjalizm

(ang. *consequentialism*) zbiór teorii etycznych, które za podstawę oceny etycznej norm, intencji, działań i postaw uznają ich skutki

relatywizm etyczny

(łac. *relativus* – odnoszący się do czegoś, względny, warunkowy) przekonanie, że wartości etyczne działań lub norm działania są względne i zależą od intencji, motywów, skutków, warunków lub podmiotów działania

relatywizm kulturowy

uznanie równoprawności etycznej wszystkich kultur, wynikające z przekonania, że wartości (zwłaszcza etyczne) są względne – zależne od danej kultury

subiektywizm etyczny

(łac. *subjectivus* – podmiotowy) przekonanie, że wartości etyczne działań lub norm działania są względne i zależą od oceniających, w szczególności są zależne od kultury, w obrębie której dokonuje się tej oceny

uniwersalizm etyczny

(łac. *universalis* – powszechny, ogólny) przekonanie, że istnieją wartości i normy etyczne powszechne, stałe, bezwzględne i wspólne dla całej ludzkości, niezależnie od przynależności kulturowej działających lub oceniających

utilitaryzm

(łac. *utilis* – użyteczny) pogląd etyczny uznający, że wartość etyczna czynów podlega osądowi jedynie na podstawie ich użyteczności w zapewnianiu ludziom szczęścia

wartość etyczna

dobro w sensie etycznym; ujawnia się w ludzkich działaniach, intencjach, motywach, skutkach lub normach działania

Mapa myśli

Polecenie 1

Wskaż podobieństwa w różnych postaciach relatywizmu etycznego.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Wyjaśnij, na czym polega różnica pomiędzy relatywizmem kulturowym a innymi postaciami relatywizmu etycznego.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Relatywizm Epikura polega na tym, że uznaje on, iż wartość ludzkiego działania zależy od tego, czy...

- działanie to powoduje cierpienie.
- działanie to zapewnia rozkosz.
- działający kieruje się uczuciem.
- działający jest szlachetnym człowiekiem.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj do podanych niżej poglądów uznawane przez nie za podstawowe kryteria oceny wartości etycznej.

skutki, przyjemność, użyteczność

hedonizm	
utilitaryzm	
konsekwencjalizm	

Ćwiczenie 4

Uporządkuj hasła, przypisując je odpowiednim przekonaniom.

Wyróżnione etycznie normy powszechne, Równoprawne normy kulturowe, Oceny zależne od kultury, Równość różnych systemów wartości, Priorytet norm ogólnoludzkich, Oceny zależne od stałych norm

Relatywizm kulturowy	
Uniwersalizm	

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij, na czym polega relatywizm przekonania Johna Stuarta Milla w poniższym fragmencie jego autorstwa.

” John Stuart Mill

Utylitaryzm

Nauka, która przyjmuje jako podstawę moralności użyteczność, czyli zasadę największego szczęścia, głosi, że czyny są dobre, jeżeli przyczyniają się do szczęścia, złe, jeżeli przyczyniają się do czegoś przeciwnego.

Źródło: John Stuart Mill, *Utylitaryzm*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej. Wybór tekstów*, tłum. Maria Ossowska, Warszawa 1988, s. 296.

Ćwiczenie 6

Wyjaśnij, w czym przejawia się relatywizm etyczny poglądów Fryderyka Nietzschego w cytowanym niżej fragmencie jego autorstwa.

” Fryderyk Nietzsche

Poza dobrem i złem

Określenie wartości moralnych zawsze wiąże się z człowiekiem, a dopiero pośrednio i później z działaniem.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Poza dobrem i złem*, [w:] Barbara Markiewicz, *Filozofia dla szkoły średniej*, tłum. K. Krzemieniowa, Warszawa 1988, s. 334.

Ćwiczenie 7

Uzupełnij tabelę.

Podstawa względności wartości, Kryterium oceny wartości, różnice kulturowe, różnice w skutkach działań, różnice pomiędzy podmiotami, tradycja moralna, efekty działań, działający ludzie

	Relatywizm kulturowy	Relatywizm konsekwencjalistyczny
Relatywizm elitarystyczny		
Podstawa względności wartości		
Kryterium oceny wartości		

Ćwiczenie 8

Na podstawie tabeli z ćwiczenia nr 7 za trafne uzasadnienie względności wartości moralnych można uznać...

- różnice pomiędzy kulturami.
- różnice pomiędzy konsekwencjami działań.
- różnice pomiędzy ludźmi.
- różnice pomiędzy warunkami działania ludzi.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Relatywizm etyczny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

6. Wybrane spory etyczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

2) o naturę wartości lub powinności moralnych (relatywizm – absolutyzm lub uniwersalizm, subiektywizm – obiektywizm);

3) o sposób formułowania i uzasadniania ocen moralnych (konsekwencjalizm, w szczególności utylitaryzm – nonkonsekwencjalizm, w szczególności deontologizm kantowski);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia względności / bezwzględności (absolutności) oraz subiektywności / obiektywności wartości i norm etycznych;
- rekonstruuje podstawowe założenia relatywizmu etycznego;
- dokonuje analizy subiektywizmu i relatywizmu etycznego Nietzschego;
- dostrzega związek między relatywizmem konsekwencjalistycznym a utylitaryzmem.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;

- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o przygotowanie odpowiedzi na pytania zawarte we wprowadzeniu:
  - *Czy wartości moralne są względne, czy bezwzględne?*
  - *Czy wartość tych samych działań, ich intencji, motywów, skutków zmienia się w zależności od warunków działania, otoczenia, kultury, czasu lub miejsca albo też od jego skutków?*
  - *Czy wartość ta jest subiektywna?*
  - *Czy zależy w szczególności od osób działających lub oceniających?*
  - *Czy nakazy moralne są względne i subiektywne, czy absolutne i obiektywne?*

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel prosi uczniów o przedstawienie przygotowanych w domach odpowiedzi na forum klasy. Uczniowie dzielą się swoimi spostrzeżeniami, a wybrana osoba zapisuje najważniejsze wnioski z dyskusji na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych

w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na polecenia:

- *Wskaż podobieństwa w różnych postaciach relatywizmu etycznego.*
- *Wyjaśnij, na czym polega różnica pomiędzy relatywizmem kulturowym a innymi postaciami relatywizmu etycznego.*

Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi

Faza podsumowująca:

1. W ramach podsumowania uczniowie wykonują ćwiczenie 7.
2. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5, 6 i 8.

Materiały pomocnicze:

- Dzugaj M., *Zwierzę. Człowiek. Nadczłowiek: myśl antropologiczna Friedricha Nietzschego*, w: „Amor Fati”, nr 2/2015, s. 153-165.
- Hadot P., *Filozofia jako ćwiczenie duchowe*, tłum. P. Domański, Warszawa 2003.
- Saja K., *Etyka normatywna. Między konsekwencjalizmem a deontologią*, Kraków 2015.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.